

РЕЦЕНЗИЯ

за дисертационния труд на: **ас. Вера Георгиева Киркова-Жекова**

на тема: **„Позоваването на голотата на бразилския индианец като манипулативна техника на португалската колонизаторска политика в Бразилия през XVI век (По португалски свидетелски информативни документи от XVI в.)“**, с научен ръководител проф. д.ф.н. Евгения Тодорова Вучева-Йорданова за придобиване на ОНС **„доктор“** – Професионално направление: 2.1. Филология, Докторска програма: Романски езици (Португалски език – лингвокултурология)

От доц. д-р Донка Мангачева, СУ „Св. Климент Охридски“, член на НЖ, определено със Заповед РД-38-101/17.02.2021 г. на Ректора на СУ „Св. Климент Охридски“

Представеният ръкопис е посветен на интересна и пространствена тема, разположена в граничното поле на лингвокултурологията, културната антропология и диахронната прагматика. Монографията е замислена като изследване на езиковия образ на бразилския индианец от XVI в., изграден посредством писаните в периода свидетелски информативни текстове от страна на португалските колонизатори и подложен на динамично, полярно развитие в рамките на същото столетие – винаги в абсолютизирана, крайна представа за голия човек, която опира последователно в двете тълкувателни крайности, първоначално сакрализиране, впоследствие сатанизиране. Обяснение за динамиката на въпросния образ е намерено в манипулативното езиково интерпретиране на голотата на индианеца от страна на очевидците, прокарващи имперската асимилаторска политика, а самата практика на позоваване на голотата е абстрахирана като манипулативна техника, в синхрон с амбицията на Португалия за надмощие в известния тогава свят, обективен факт, експлоатиран за осъществяване на мащабна и в крайна сметка резултативна пропаганда.

Силна страна на труда е евристиката, водеща не само в идентифицирането на темата, но и в последващите фази на работа: търсенето на продуктивни пътища за решаване на набелязания проблем, формулирането на изследователските въпроси, съставянето на процедура за извеждане на съответните отговори, конструирането на цялостната концепция чрез привличане на убедителни съвременни постановки,

осмислянето на конкретните задачи с оглед на успешното осъществяване на набелязаната цел, подбора на адекватни и сработващи се методи, проверката на изводите. Докторантката е съумяла да създаде надежден понятиен апарат, основан на авторитетни източници, и впоследствие да го вложи творчески при анализа на събраните данни.

Структурата на работата (увод, две части с по две глави, заключение, приложения, библиография с общ обем на текста – 175 стр.) е много добре обмислена и отговаря на изискванията към докторска дисертация. Самото деление и равновесие между отделните части е подчинено на изпълнението на поставените задачи и постигането на общия замисъл, а предвид комплексния характер на обекта и разнотипността на решаваните въпроси при доказателството на тезата са съчетани различни методи. В първата част на дисертацията, контекстуализираща езиковото пресъздаване на Новия свят в свидетелските текстове от периода, се прави описание, систематизация и съпоставка на извлечените факти. Във втората част на труда, засягаща динамиката на езиково манипулирания образ на голия бразилски индианец, е поднесен задълбочен дискурсивен анализ на внушението и въздействието, упражнявано от авторите на информативните текстове.

Наблюденията се простират върху доста обширен и напълно представителен езиков корпус (над 1000 стр. текст), отново удачно подбран с оглед на поставените задачи в решаването на научния проблем. От общия обем са обстойно разгледани и онагледени най-релевантните произведения. По този повод заслужава да се отбележи не само внимателното сглобяване на мозайката от факти, но и последващата им усърдна обработка, видна в качеството на илюстративните преводни откъси.

Уводът очертава научната проблематика, обосновава избора на темата и подхода, тяхната актуалност и залага работната хипотеза, вкл. очакваните резултати. Ясно са формулирани целите и задачите на работата. Представена е конкретна теоретична база, предвидена е подходяща методология, съставен е представителен корпус.

Първата част въвежда в атмосферата на епохата на грандиозните мореплавания и завоевания и се съсредоточава върху откриването на Бразилия – пробният камък на португалската териториална и културна експанзия. Този обзор е изработен обективно, систематично и добросъвестно. Поднесени са подробни исторически данни, проследени са глобални икономически и политически процеси, рамкирали културните реалности на португалското общество, което е основа за по-нататъшното съизмерване и напасване на

тези ценности с обогатения опит в контакта с Новия свят. Изследваните документи, обект на по-нататъшен анализ, са надлежно описани и систематизирани хронологично, според авторството и предназначението им, изтъкната е ролята на писмената продукция на португалските и други европейски пътешественици при изграждане на представата за Новия свят, респ. Бразилия и са изведени основни акценти в тълкуването на голотата на туземното население. Селективният подход в случая е логичен и целесъобразен – трябва да бъде уловена манипулативната нишка в дескриптивната функция на текстовете и първата стъпка за това е да се установи, че очевидният факт на голотата минава през две коренно различни оценъчни бленди. Но те са заявени по особен начин – на преден план е поставено благовидното, мечтаното обществено постижение – държавният и институционалният интерес, а на заден план изплува користният мотив – личното самосъхранение и благоденствие. Отличителна черта на труда е стремежът към експлициране на релевантния за всяко явление контекст (вкл. с ред приложения, които несъмнено допринасят за цялостната представа за тогавашния манталитет и нрави) и към създаване на максимално точна картина чрез преценка на данните от различни зрителни ъгли и постоянно вплитане на собствени оценки за значимостта на определени явления, процеси и тенденции.

Обект на Втората част, която е и своеобразен събирателен център на работата, са различните начини за експлоатиране на голотата на бразилския индианец в португалската свидетелска информативна документалистика от XVI в., проследени хронологично и обособени тематично в продължителния им процес на развитие от една крайност в друга. Съществено в Първата глава е систематизирането на езиковия инвентар на свидетелските текстове (неутралната и обогатената лексика, неологизмите, оценъчните изкази).

Лично за мен най-интересна е Втората глава, в която са открити няколко явления – аргументация, демагогия и манипулация. Очертана е връзката между аргументация и манипулация, посочено е отношението на манипулацията към категории като истина и лъжа – всичко това не за самото изясняване на концептите, а доколкото е необходимо за целите на изследването. Коментирано е взаимодействието между картините на света (езиковата и концептуалната) на база на промяната на езиково манипулирания образ в рамките на столетието.

Приемам напълно схващането за манипулацията като рационален акт, подчинен на користна цел. Като стратегическа употреба на езика подобно действие е сполучливо само

ако е едностранно, а е едностранно само ако е незабелязано. От тази гледна точка манипулацията успява само ако ответната страна в словесното взаимодействие не съумее да припознае реалното поведение или интенция на продуцента. А това се оказва лесно изпълнимо, когато поднесената интерпретация на фактите е съзвучна със схващанията и подбудите на адресата. В случая с реципиента на информативния текст подвеждането е изчислено и канализирано от адресанта чрез кумулативно, пристрастно обобщение, подробно описано и изведено в ясни схеми. Манипулацията не се свежда до превратно пресъздаване на извънезиковата действителност (за да бъде например лъжа), а до сугестивен подтик към превратно тълкуване на същата действителност, или привилегироване на една от възможните „истини“, която на свой ред ще бъде възприета охотно, безкритично от адресата и прехвърлено в подопечната му общност. Всяка културно конструирана концептуализация има хетерогенна, индивидуална дистрибуция, но и потенциал за повсеместно разпространение и колективно споделяне. На този принцип е обяснимо „прерисуването“ на един основен детайл в езиковата картина на Новия свят – тя се оказва методично и ловко работен палимпсест.

Особено ми допада паралелът с рекламния дискурс и щрихираният контрапункт в пропагандирането на ценностите на Стария и Новия свят, което е нужно на Европа по ред причини. Най-дълбоката от тях, впрочем правилно отбелязана от ас. Киркова, е нейният цивилизационен модел да запази своите устои, пълновластие и кредит на доверие в съдбоносното изпитание, каквото е процедурата на поглъщане и уподобяване на Новия свят.

От изводите в тази част оценявам и обединяването на различните, диаметрално противоположни интерпретации на понятието *голта* в лингвокултурема, „взета на въоръжение“ в езиковата манипулация, при което по мнението на дисертантката се разширява семантичният обем на думата чрез вторични конкретизации на понятието и се стига до двупосочна, противоположно обратима импликация. Функционирането на манипулацията е обвързано и с отношението между езиковата картина на Новия свят, създадена от португалските колонизатори, и концептуалната картина на същия свят, принадлежаща вече на реципиентите, а може би и на самите продуценти на информативните текстове. Според ас. Киркова априорното единство на въпросните картини търпи вътрешно разместване като последица, вторичен ефект от манипулацията, който

далеч надхвърля целите на адресантите. Обръщането на причинно-следствената връзка между езиковата и концептуалната картина е възможно, защото като цяло културата и духовният свят на човека взаимно се проникват през архитектурата на концепта, която си остава вечно податлива на човешката намеса, т.е. на интериоризацията на извънезиковия опит. Този преход тук е доказан през лингвокултуремата на голотата – интегритет на определено езиково и извънезиково културно съдържание в архитектурата на концепта.

И тук, както в предишните глави, проучването е проведено с ясно поета отговорност и стриктност и не предизвиква у мен размисъл от рода на „защо така“ или „защо сега“. Впечатление прави балансът между възприети теоретични постановки и собствена позиция. Външните препратки са добре дозирани и поднесени с подчертано уважение към постигнатото от други учени. Всеки полезен възглед и известна класификация са коректно приложени към корпуса на изследването, а направеният избор, допускане или уточнение са мотивирани и изрично обозначени като авторски. Изводите са подкрепени с разнообразен илюстративен материал, наблюденията върху ексцерпиранията са допълнени с уместни бележки и завършват с ясни обобщения.

Без да целя изчерпателност или да надхвърлям собствената си компетентност, в тази обща рамка бих включила и следното постижение. Втората част от ръкописа притежава духа на диахроннопрагматичния анализ – една модерна научна ниша с малко последователи в родните лингвистични среди. По мое мнение диахронната прагматика е не по-малко притегателна от синхронната, защото разкрива още две перспективи в изследването на принципите на езиковата употреба – историческо-езиковата и историческо-културната. Именно там изпъкват езиково специфичните аспекти и дискурсивните традиции (вкл. културните норми и вариации), маркирали конкретна или типова, отдалечена във времето комуникативна ситуация. В случая реконструкцията, необходима за описание на механизмите на манипулацията като интеракционален ефект, стъпва на схващането за езика като културна компетентност и предполага не само боравене с езиковите константи и флукутации, но и вникване в хронологичната проекция на твърде широк набор извънезикови параметри. Този аспект на изследването според мен подсилва неговата академична стойност.

В Заключението са систематизирани резултатите от извършения анализ и са щрихираны и някои насоки за бъдеща работа в разширение на същото поле.

Библиографията е подходящо подбрана с оглед на теоретико-методологичния апарат. Списъкът е обширен, представителен и прилежно разпределен в цитирани и използвани източници.

Авторефератът отразява точно и вярно съдържанието на труда и представя коректно приносите на изследването. Публикациите по темата нахвърлят многократно необходимия минимум – поредно потвърждение за отдадеността и дълготрайния интерес на авторката към тази сфера.

Представеният ръкопис е напълно дисертабилен по няколко причини: по открояването на един специфичен, слабодискутиран, интердисциплинарен научен проблем, по изграждането на стабилна теоретико-методологична база за решаването на поставените задачи и по изведените в хода на анализа резултати.

Това е оригинално и цялостно изследване на манипулативните техники, с чиято помощ е изтъкан езиковият образ на голия бразилски индианец – така, както са го видели, осмислили и използвали първите колонизатори. За бъдещи проучвания върху подобна материя монографията ще е богат източник на данни, методологически решения, обяснения и идеи. За обучението във филологически дисциплини, свързани с историята на португалския език и култура, както и в сродни хуманитарни (исторически, антропологични, културологични и др.) специалности публикуваният текст ще бъде силно препоръчителен. Отделно той ще бъде занимателно и поучително четиво за широката публика, която не владее конкретиката на държавните, политическите и чисто човешките движещи сили, валидни в една преломна епоха на „прекрояване“ на материалния и идеалния свят. Така аз виждам високата теоретична и приложна стойност на дисертацията.

Искам да отбележа още една съществена черта на труда. Ас. Киркова се стреми към пределна яснота на изложението и притежава безупречен изказ и жив стил, което позволява на читателя не само да осмисли тезите и доводите ѝ, но и да се почувства част от пътуването назад във времето (затова и употребата на множествени първолични форми е съвсем подходяща). Трудът е едновременно сериозен и образователен, увлекателен и ангажиращ, което се дължи и на личностните качества на ас. Киркова – задълбоченост,

любознателност и ентузиазъм в преподаването, добре известни на поколения колеги, които са имали удоволствието да работят с нея.

Заклучение:

Предвид качествата на дисертационния труд гласувам положително, с пълна убеденост за присъждането на образователната и научна степен „доктор“ на Вера Георгиева Киркова-Жекова по професионално направление 2.1. Филология. Романски езици (Португалски език – лингвокултурология).

София, 15 март 2021 г.

Рецензент:

доц. д-р Донка Мангачева